

Татјана Врећо
КАД ПТИЦЕ БЕЈАХУ..

Уредник
Зоран Колунџија

Татјана Врећо

КАД ПТИЦЕ БЕЈАХУ...

О РОЂЕЊУ, ЖИВОТУ И СМРТИ
ОНОГА КОМЕ ДУГО НЕ ДАВАШЕ ИМЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

*Мојој мајци,
која ме је сиворила
овакву каква сам*

Када се родио дуго је био безимен.

Отац је био или превише заузет, или се није журио. Хтео је за своје чедо име како доликује њиховом пореклу. Преци му никада не би опростили да је у журби донео погрешну одлуку.

А можда је био и збуњен, или љут јер људи су долазили са свих страна да га виде и били су помало разочарани новорођенчетом. Неки су то скривали, а неки су хмкајући вртели главом, загледајући га са свих страна, и себи у браду мрмљали:

– Некако је вижљаст, дугачак јесте, али нека немоћ из њега бије. Као да је бескостан. Треба да се рашири, укрупни к’о ова брда што су се надвила над овим брежуљком где стојимо. Ни примаћи неким новорођенчадима. Неће ваљда остати овако кржљав, као недоношче...

Отац је само климао главом понављајући као за себе *Биће... биће...* гледајући негде у даљину.

То *биће* никако није стизало иако се он надао да ће једног дана добити име. Па сви су се одазивали на неки повик, сви осим њега.

Чинило му се, зато што је безимен, да га људи некако и нису примећивали. Као да је био и невидљив. Као да нити дише, нити расте, нити га има.

У том безименом стању дочекао је да стане на своје ноге и да може, у муку, у стопу да прати свог оца.

Била је то његова прва мала победа. Бар се тако осећао. Клизио је бешумно уз оца, не ометајући га, и то га је чинило срећним. Напокон се осећао живим.

Отац је имао своје навике, а једна му се посебно допадала. Пред пад ужарене кугле, када би се сумрак прикрадао кроз крваво-жуте језичке преко камених блокова што су чинили високи зид, штит и ослонац њихове свакодневице, отац би кретао према најистуренијем делу брега, малој заравни са које се све боље видело. Чинило му се да је то тренутак када би отац постајао свестан његовог постојања. Олакшање би му покуљало из свих пора, јер би отац застао, наслонио се на један камени блок, нагињући се преко његове ширине, иза које је зјапила само празнина, и почео да му приповеда.

О небеса, како је волео тај трен.

Чинило му се да је тад, без утицаја свега око њих, отац причао о свему што је он одавно желео да сазна.

Као да су се разумевали без речи.

Он би ћутао, бојећи се да би и дах могао пореметити тај склад, а из оца би текла бујица:

– Видиш ову зараван, много ми значи... – удахнуо би, дубоко, па настављао: – Некада смо се моја драга Милена и ја ту кришом састајали. Она козја стаза, што води до удолине и воде, је била скрајнута од очију, па је зато била наша тајна стаза. Састајали бисмо се код првих врбака и онда уз стазу стизали овде. Волео сам је, Боже, Боже, како сам је волео. Али ето, није дочекала да те угледа, да те пригрли, да са мном све твоје бољке одболује... – гутао би кнедлу, тачно му је видео како му се надима јабучица

испод браде, а дно ока искричаво прелама као крхотине стакла под јарком светлошћу. Примицао би руку да скло-ни тај чин слабости и онда настављао:

– У тај вакат би овде обитавале само огромне птице, крила кад им се напну, била би ширира од ових бедема. Кружиле би, без покрета, као да лебде, штитећи нас. Ако би ко случајно кренуо да се пење стазом узнемирено би се су-новратиле низ литице, терајући уљеза... И ти ћеш једног дана да се испрсиш, да рашириш своја крила, штитећи нас својом снагом... Да, знам... Доћи ће дан када ћемо мирно живети своје дане под твојим будним оком...

Волео је те сате, тај акшам како је отац називао вре-ме где би се рађао његов тихи монолог, то доба дана када су постојали само он и очево причање. Посебно је волео приче о соколовима, и слутио је и пре него му је отац на-покон дао име, како ће се звати.

А предвече када се отац напокон сетио, или када му је кроз главу изненада синило име којим ће га звати било је слично многим пре тога у коме су њих двојица у тихо-вању, својим посебним језиком разговарали.

Дружење на авали је из дана у дан бивало све дуже, и да га је неко упитао зашто је баш тада решио да истера ствари на чистац у вези са својим именом, и да са оцем напокон рас-прави то питање, не би знао јасно одговорити, али изабрао је баш то једно предвечерје да му саопшти своју жељу, па где пукло да пукло. Потајно се надао да ће га отац разумети.

Жудио је да добије име, да га људи препознају, да кад говоре о њему, говоре то са поносом, пуних уста, да више не буде слабашан и невидљив, да не буде безимен.

У тај сутон, баш у часу кад је хтео да то саопшти оцу, отац је погладио онај свој камен и прошапутао:

– Одлучио сам, овде ћу да саградим видиковац, најљепши видиковац икада, са клупама и ружама пузавицама да својим лијанама красе камење око седала, да висином својом праве хлад путницима намерницима, да цветовима својим улепшавају стубове између клупа над којима ће стајати кров и да својим мирисом призивају славује који ће певати о мојој Милени. Ово ће бити Миленина башта, а ти ћеш да је штитиш, да је чуваш... Знаш... – нагло се загрцнуо, разрогачио очи као да је угледао духа.

Прокрклао још једном *Знаш...* а онда, не обраћајући пажњу на њега, ни на причу о ружама и одморишту, јурнуо је према првим кућама остављајући га у чуду.

– Људи, ехееј људи, знаш, ехеј, народееее... – викао је терајући поспаност са пенцера. – Хеј, народеее, напoкoн ми је синуло, сад сам сигуран, одлучио сам се... Чуј, народе, моје ће се чедо звати Соко... Чујете ли ме, Соко ће се звати...

Соко га је гледао како јури према кућама вичући на сав глас. А онда је пао ничице наред прашњава пута и стао да љуби земљу. Између сагињања као да се моли, дизања главе према небу и спуштања усана до црнице, мрмљао је:

– Хвала ти Боже што ме напoкoн обрадова и шапну ми име... Соко, да, да... Бољег имена нема за моју дику и понос. Соко...

Соко, забезекнут, га је гледао из даљине и понављао у себи глас по глас... С... О... К... О... Звучало му је баш као да је створено за њега и знао је да ће учинити све да буде достојан тог имена, и очеве љубави.

Соко је био чудо.

Растао је, крупњао се, ширио у раменима. И сам се загледао, спреда, са зада, па на лево, па на десно, јер чинило му се да расте брже од својих вршњака.

Можда је и грешио, можда му се привиђало, али људи који су повремено долазили, који нису били стално у његовој близини, су се гласно чудили говорећи:

– Ђикља као из воде, просто да својим очима не верујеш кад видиш како буја, како се шири...

– Не зна се је ли виши или шири.

– А тек како је снажан, ко од брда одваљен, право чудо...

Они који су га виђали сваки дан били су мање зачуђени његовим напретком, његовим растом. Просто, гледали су га сваки дан и свака његова промена није била тако приметна.

Он се напокон усуђивао да лута и без очевог присуства, сад кад је имао име. И као да је добијањем имена пронашао пут до људи у свом окружењу, постао је видљив и другима. Није да су га баш сви препознавали али многи, који су му се чешали сваки дан о скуте, гледали су га поносно, као да су они заслужни за његов раст, напредак и развој. Њега је највише пунило срећом, или боље речено највише од свега га је радовало то што је све чешће сретао

људе који су хтели да му се повере, да му испричају свој јад, или своју радост, понеко и тајну, ретко ко своје злодело. Било је и таквих, али је некако успевао да наговори оца да их отера, да им не би таква гамад гадилa животе. Било је и прича о заради, о храбрим мегданима, о опкладама, као и о покојој превари, чак и о вери и невери, свега је ту било, и он је стрпљиво слушао, али он сам што је највише волео да слуша је било све оно што настане када крену да се плету љубавне нити.

Љубав, ах, та чаробна реч љубав, та посебност, та дрхтава, та треперава чулност опчињавала га је још од приче о тајним састанцима његове никад виђене мајке и оца, јер он је био овакав какав је захваљујући тој љубави, а и очева огромна пажња можда не би била таква да у њему није видео споменик тој својој великој љубави.

И то име које му је дао, Соко, било је снажно, моћно, али опет некако меко, бар се њему тако чинило, јер се прочуло надалеко баш зато што му је дато у знак слављења вечне љубави. У почетку га је сва настала пометња око његовог имена, тад када га је напoкoн добио, на мах збунила, али после се привикао.

Поред те наклоности, тог све отворенијег поверења живља, које је стигло са његовим именовањем, стигло је још нешто. Његово име се чуло на сваком кораку.

У првим данима се стално трзао, окретао да види ко га то зове, зазирао од сваког повика, чудило се што му име стално призивају, а онда, како су дани промицали, привикао се. Његово име је ушло у сваки разговор, постало нешто као узречица, као реч којом су се частили они који га заслужују, али и реч која је поред похвале служила да се неко и бодри, да му се да замајац.

Чинило му се да на сваком ћошку чује повике, па се више није окретао када би до њега дохитало:

– Хај’ соколе, похитај...

– Ој, мили мој соколе, где си...

– Соколићу драги, протегни ноге па скокни до газде и донеси две каве...

– Ај’ соколе, не часи часа...

И тако би у недоглед сокацима звонило његово име, чуо би га на сваком кораку док би ходао доњом ивицом паде, где су се и са једне и са друге стране начичкане занатске радње гурале и тискале, и иза чијих су отвора за пропуштање дневног светла, вириле чупаве главе мајстора, ученика и трчкара.

Када би се уморио од те буке и вашара, похитао би на горњи део платоа жељан мира и тишине. Ако је доњи део насеобине био пун звукова, горњи је одисао миром кроз који се мигољио слаткасти мирис ружа.

Прошао би поред лучног свода који је доле био капија, она што их је штитила од спољњег света, а горе ћуприја, што је својим луком повезивала две куле, и којом су се страже кретале од једне до друге куле, четвртасте основе са јаркоцрвеним надглављем. А онда би похитао ка видиковцу око ког се временом разбуктала у свим бојама ћул башта када би било топло, или када би се зелени листови као најлепши драгуљи, смрзнути од оштрог ветра и јутарњег мрза, у најљепшој смарагдној боји бљескали, вирећи испод снежног покривача.

Али задњих дана тај мир је био урушен. Кад год би стигао на одредиште уместо оца затекао би неког човека, огрнутог чудним плаштом, извезеног златним нитима и још чуднијом капом, која нити је личила на сељачку

шајкачу нити на трговачки фес. Носио ју је накосо па се Соколу чинило да ће сваког часа пасти са проседе, чекињаве косе.

Ишао је оштрим кораком тамо-амо, а онда би изненада стао на једно место, бацао каменчић и што дужим распонем ногу прелазио неколико корака, па би опет бацао каменчић. Процес би понављао све док спољни каменчићи не би формирали круг.

Затим би се удаљавао, примицао палац оку, па удаљавао. Соко се чудио том необјашњивом бацању белих облутака, јер му се чинило да се човек игра као дете, али опет, био је скоро очевих година, па је све ћутке проматрао са пристожне удаљености да не би неким својим несмотреним покретом нарушио ту игру.

Трећи дан те игре и Соколовог скривеног осматрања, појавио се и отац.

И он је испрва ћутке гледао то странчево премеравање суве земље, а онда му је свега ваљда било доста, па је једва чујно проговорио:

– Шта мислиш, Соколе, је ли ово добро место за вечни починак? Мени се чини да ће ми ту бити баш удобно... А ти, ти ћеш најлакше бранити мој гроб ако га на овом месту направим. Бићемо вечно заједно, ја, ти и Милена. Да, да, добро си чуо, њене кости ћу да спустим поред места где ћете, кад дође мој ват за мрети, спустити и моје...

Знао је Соко да отац не тражи нити његово одобрење, нити пристанак, нити обећање. Њих двојица су се тако добро упознали током минулих година да су речи биле сувишне. Једино је био тужан, није могао замислити свој живот, а да оца нема у близини.

Чудак је угледао оца и махнуо му.

– Мислим да сам напoкoн нашаo пpавe мeрe и пoлoжaj. Гpадња бoгoмoљe мoжe дa пoчнe... – глac му је звoниo, oдјeкивao пpекo бpдa, кao штo су већ слeдeћe гoдинe звoнилa звoнa сa нoвoизгpађeнe црквицe у чијoј утрoби су исклeсaнa двa грoбнa мeстa, јeднo зa пoчинaк oчeвe љубaви и другo, кoje је чeкaлo свoг стaнaрa.

Билa је тo пoмaлo нeoбичнa гpађeвинa. Људи су дoлaзили, глeдaли кaкo сe клeшe кaмeн, бpуси нa ћoшкoвимa и никaкo им није билo јаснo нa штa ли ће дa личи тo чудo. Кaдa је бoгoмoљa билa гoтoвa, чудили су сe њeнoј oблини. Билa је oкpуглa и у тeлу и у нaдглaвљу. Али нaјвeћe чуђењe изaзивaлa су чeтири вpтeнaстa стубa нa кoјимa је стajалa тa купoлa изнaд глaвa им. Стубoви су били тaкo финo избpушeни дa су сe пoд сунчeвим зрaцимa, кao дa су oд сaмoг дpагoг кaмeнa нaпpављeни, пpеливaли oд пурпурнoлилa дo нeжнoрoзe и бeлe бoјe. Никo није мoгao дa дoкучи oдaклe је тo кaмeњe стиглo, и кaкo дa никo није видeо кaд је дoнeтo, и кaкo је тaкo знaчaчки исклeсaнo, и кaкo тo дa oни никaд пpе тaкaв кaмeн нису свoјим oчимa видeли, пa су сe испpедaлe пpичe дa су гa из нaјвeћих дубинa Жaлoбницe извукли, или дa је свeтo, дa су гa сaми aнђeли сa нeбeсa спустили мeђ' њих, пa дa гa сaмo oни и смeју дoтицaти, у зoру или сумpак, кaд нaд бpегoм влaдa свeчaрски мир, у oнo дoбa кaд кpоз купoлу нa њих пaднe сунчeвa свeтлoст дoк сe рaђa или дoк зaмирe, и пpелије сe пpекo њих. Дa, бaш је мнoгo чуђењa билo кaдa су пoслeдњи рaдoви зaвршeни.

Oкo црквe је никлa бaштa кoјa сe јeдним кpакoм нaслaњaлa нa видикoвaц чинeћи тaкo дa из дaлeкa, нити видиш гдe штa пoчињe, ни гдe зaвршaвa. Спoјили су сe у јeднo, пpизивajући живaљ свoјoм лeпoтoм, пoнeкaд нa мoлитвy, a пoнeкaд нa oсaмy.

Отац је имао задовољан израз на лицу сваки пут када би са видиковца гледао ка том светом месту. Соко би га пуштао да у тишини гледа то здање које ће му бити једном вечни покров. Гледао би га стакластим погледом, не желећи да мисли о тренутку њиховог растанка, док би отац одсутно прелазео руком преко оног свог камена и шапутао:

– Сад могу и да умрем... Хвала ти, Боже, што си ми дао довољно времена. Без жала могу да одем...

Али Соко још увек није био спреман на растанак. Знао је да ће спречити очев одлазак само ако у њему пробуди жељу за новим изазовом.

Дуго је мислио како да му кроз жиле натера да потече усхићење, да му се тело пробуди новим жаром, и да крене у нове подвиге. Ходао је укрут, долазио до видиковца који је био место за размишљање, па када би увидео да га никаква мудрост не походи, милео рубом зидина до капије, па опет другом страном назад.

Када му несаница није давала да мирује, милео је између кућа, бешумно је клизио кроз ноћ, трудећи се да не ремети сан људи у њима, па лагано, као да лебди, стизао до цркве. Некако му је круг био мали, требало му је више хода, више простора, више кретања. И то кружење из ноћи у ноћ, то осећање тескобе напослетку је изнедрило мисао да отац треба да уреди део брега са друге стране капије.

Напослетку, свестан да је пронашао оно за чиме је трагао, да је пронашао нови изазов који ће заокупити очеву пажњу, спокојно је склопио очи и утонуо, после много дана и ноћи, у миран сан.

А снови те ноћи, и његови и очеви, као да су се измењивали, и као да су кроз своје снове њих двојица разговарали, размењивали све своје стрепње и надања, све жеље и

замисли, па када је свануло, отац је бодро отворио капију и водећи своје соколове ван постојећих зидина изговорио гласно и јасно:

– Овде има још места за стварање живота. Нека каменоресци одмах крену у планине, нека дунђери припреме све алатке... Нове бедеме ћемо да направимо, а онда ћемо позвати све оне који су вешти у прављењу нечега необичног, другачијег и што ми не умемо, да дођу, да израђују, да размењују својих руку дело. Измешаћемо стара и нова умећа, на добро свих. Направићемо радионице, а иза њих ће сваки мајстор добити комад земље да себи огњиште сагради. Има да каравани са свих страна похрле још чешће... Биће ово место великог трговања. Надалеко ће о нама говорити...

И онда као да му је нешто засметало, ставио је руку над очи, штитећи их од нечега невидљивог, јер светлост од сунца још није била јака да би пекла, да би сметала виду, па се загледао у даљину:

– А најважније, оно што пре свега тога треба урадити је да се направи пут тамо где је козија стаза.

Народ се почео згледати на те његове задње речи. Оцу никад нико уз реч није ишао, али стазу су одавно проширили и коњи и магарци су се са лакоћом пели уз брег.

Да није њазди њозлило, да ња није њајала она болесѝ заборављања... Пу, њу, не дао Боѝ... Па ко ће их водѝѝи и снаѝу им даваѝѝи... Ко ће их шѝѝѝѝи од зла и неѝравде... Ко ће им ѝомаѝѝѝѝи за сушних и влажних времена... Ко ће... Ко ће...

И тако у недоглед набрајајући, шапутали су међ' собом, све у земљу гледајући да их отац не би чуо.

И Соколу се чинило, по први пут, да отац не збори како треба. Пут је био довољно широк да сваки товар

може до њих стићи, а опет довољно узан да им буде заштита од сваког непријатеља.

Отац као да је видео ствари другачије, није га реметила ни Соколова брига, ни шапутање народа, устрајао је у својој одлуци.

Не марећи за шапат око себе, чврстим кораком се спустио до дела где се стаза пристижући одоздо утапала у равн, и наредио:

– Прво да се пут прошири. Нека буде толико широк да запрега са два вола може проћи. Желим да каравани уз брег до нас стижу са лакоћом, не само живина са товаром већ и колске запреге.

Очева реч је као звекет челика одјекнула, прелетела преко глава присутних и онда се затомила негде у прозрчности, високо изнад њих.

И радови су кренули.

Сокола је, сваким даном, са сваким видљивим напредовањем радова, грејала радост. Осећао се некако испуњено. Осећао се као да му, између чврстих костију и глатке коже, бубре мишићи, расту и шире се од снаге, као да је после хода по планинским шумама, па препливавања воде, стигао до ораница које је и орао, и копао, и сејао, и жњао, а онда се латио косе па оштрим сечивом поравнао шаш. Е тако снажно, тако моћно, тако силно и неуморно се осећао. Сваки дамар у њему био је испуњен силином нове снаге која му је доносила радост, огромну радост, а не жељу за показивањем и доказивањем.

Отац је надгледао радове, усмеравао дунђере, бодрио рабације, бринуо о храни за толики број људи. Ишао од куће до куће шалећи се са женама чије су вредне руке спретно кувале, месиле, пекле.

Довикивао је:

– Снага кроз уста улази, де, де, похитајте, своје мушке нахраните... А кад у ноћ кући дођу да их како треба дочекате, уморне ноге оперете, храну поставите, па, богами, и кревет загрејете, јер сутра је нови дан, нова борба... Будите им потпора јер велики посао чине. Биће то огроман берићет за све нас.

Жене су се кикотале на опаску о кревету, не заме-
рајући:

– Шерет је овај наш јунак над јунацима, нека га Бог поживи...

– Шта њему све пада на памет...

– Ко да је инсану до тога кад је уморан...

Али, све остало су озбиљно схватале и вредно радиле кувајући као да за силну војску кувају, јер од вишка глава не боли, боље да претекне него да не дотекне, и још хитрије засукивале рукаве само да не остану нека гладна уста.

А кад је пут био готов и нови бедеми завршени, силан народ се окупио да види свој труд. Отац и Соко су поносно гледали снажне зидине које су целу равну површину опасале. Више није било ниједног педља земље ван њих. Као каква круна на глави брега, чврсто су стајали камени зидови, изидани рубом литице, на све четири стране.

Народ се дивио, загледао, пипао камене блокове, чудило се да на врху, на свака два метра неки отвори стоје, говорио да су две округле куле уз главну капију отишле небу под облаке, да ће стражи требати добрано ноге да протегне да би се на осматрачнице попела, да су бедеми јачи од оштрих литица на којима су, а онда после силног ишчуђавања светине, један од најстаријих међ' њима се одважио, окренуо оцу и упитао оно шта је све њих помало бринуло:

– Вала, газда – почео је изокола – чини ми се да смо добар пос’о урадили. Нема збора, како си нас водио тако смо чинили, али све нас брине што ону капију, која нас је прва штитила ниси наредио да уклонимо. Чини нам се да си нас сад поделио на два дела, да ћемо ми, који ћемо куће добити у доњем делу остати без твоје бриге и надзора, препуштени сами себи, и у невољи, и у добру. Ево, народ већ прича како су они што ће горе остати бољи, вреднији, заслужнији него они што ће доле бити...

Старина је поћутао па видевши да га отац пажљиво слуша и да га неће прекидати наставио је:

– А чини ми се да то није праведно, сви једнако радимо, свако своју обавезу испуњава, све што кажеш у дело спроведемо без поговора, и ови, и они, што би једни били бољи од других ако свако свој посао ваљано обавља...

Отац се намрштио на те речи. Чињеница да о тој капији није ни размишљао јер је изгубила сваки значај и личила му је на неки већи пролаз пошто је нова капија била дупло шира од ње, а куле за чак пет растега више, и за три растега шире. Нови бедеми и капија су тако засенили старе, па као да их за оца више и није било.

Пришао је старцу, спустио му руку на раме и као да му тим гестом обећава да ће све учинити да му ту бригу скине са плећа, а самим тиме и са плећа народа, гласно да га сви чују наредио:

– Соколови моји, да данас скинете стару челичну конструкцију на капији, да се челик претопи у оруђе и оружје, да се старе куле и камени лучни прелаз који их повезује не дирају, биће украс наше утврде. На кулама ћемо направити седала, и посуде од глине у којима ће се шарено цвеће сејати, направимо од тога одмориште, састајалиште...